

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת כי תבוא תשפ"ה¹

(נכתב ונערך על פי שיחות משנים שעברו)

אני ה' חוקר לב בוחן כליות

חומר העניין של עבודת ה' בלי שמחה

התורה מאריכה לבאר, אלו ברכות יבואו עלינו אם נקיים את התורה, ואלו קללות ועונשים עלולים לבוא אם לא נקיים את התורה.

על איזה חטא עלולות לבוא הקללות? - לא נזכר חטא מסוים. כל מה שנאמר הוא, "תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מִלֵּב פֶּל" (דברים כח, מז). כלומר, העונשים החמורים עלולים לבוא גם בלי חטא מסוים. עֲבַדְתָּ אֶת ה', קיימת את כל המצוות, אבל חסר דבר אחד - "לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב". "יֹאשִׁינוּנוּ הַכְּתוּב, בְּעֶבְרֵי הַשִּׁי"ת, וְלֹא הִיטָה הַעֲבוּדָה בְּשִׂמְחָה". על זה לבד עלולה ח"ו לבוא התוכחה הנוראה². כך לפחות לפי רבינו בחיי³ (שם).

וצריך להבין: אמנם הרמב"ם אומר ש"השמחה שישמח אדם בעשיית המצוה ובאהבת הא-ל שצוה בהן, עבודה גדולה היא, וכל המונע עצמו משמחה זו ראוי להפרע ממנו"⁴ (הלכ' לולב פ"ח ט"ו). אבל האם עד כדי כך חמור הדבר הזה, שמי שאינו מקיימו ראוי לעונשים נוראיים כאלו המוזכרים בפרשה? ! מה נורא כל כך אם יהודי מקיים את כל תרי"ג המצוות בלי שמחה?

נראה לבאר ענין זה בשני אופנים: האופן האחד הוא, שבלי שמחה אין המשכיות לקיום התורה בדורות הבאים. אם הבן רואה שאביו שמח כשמגיע ראש השנה, שמח כשמגיע יום הכפורים, שמח כשמגיע פסח, שמח בציצית, בתפילין, בתפלה, בתלמוד תורה ובשאר כל המצוות - גם הבן ירצה ללכת בדרך הזו. אבל אם הבן רואה שאביו מקיים מצוות בלי שמחה ובלי חשק, בלי סיפוק ובלי התלהבות, אלא כפי שכפאו שד, הרי הוא חושב לעצמו: "מה לי ולצרה זו? בשלמא את אבא כפה שד, אז כפה. מה אפשר לעשות... אבל אותי לא כופה שום שד, אז למה שאעשה את כל זה?... ואם הבן בכל זאת עוד עושה משהו, וממשיך לאחוז קצת במסורת אביו, אבל הנכד ודאי כבר לא יעשה כלום, מפני שאינו מוצא בזה שום תועלת. בלי שמחה - התורה לא תעבור לדורות הבאים⁵. לכן באה התוכחה הנוראה, על זה ש"לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב"⁶.

אבל חוץ מזה יש הסבר נוסף, למה זה נורא כל כך אם יהודי מקיים מצוות בלי שמחה. השמחה היא קנה המידה, שעל פיו ניתן להעריך את אהבת האדם למצוות ואת הערכותו אליהם. ככל שהוא שמח יותר במצוה, הוא מראה עד כמה חשובה היא בעיניו. יהודי שמקיים מצוות בלי שמחה, לא רק שאינו מעביר לבניו את ההרגשה שכדאי לקיים מצוות, אלא גם הוא עצמו, כנראה,

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. [הרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' ק"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת כי תבוא: "וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ" (דברים כו, א) ⇔ "וְתָבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (שם כט, ו).

קשר נוסף: "וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה" (שם כו, א) ⇔ "וְנָתַח אֶת אֲרָצָם וְנָתַנָּה לְנַחֲלָה" וכו' (שם כט, ז).

קשר נוסף: "וְהָיָה כִּי תָבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִכְתֹּר ה'" (שם כו, ב) ⇔ "וְאִוֹלָךְ אֶתְכֶם אֲרָעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר" (שם כט, ד).

קשר נוסף: "מִמְצֻרֵימָּה" בִּיד חֲזָקָה וּבְזוֹעַ נְטוּיָה וּבְמֶרְאָה גְּדֹלָה וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתִּיחַיִם" (שם כו, ח) ⇔ "אֵתְּם רְאִיתֶם אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... הָאֵלֶּה הַמִּפְתָּיִם הַגְּדֹלִים הָהֵם" (שם כט, א-ב).

קשר נוסף: "וַיִּבְאֲנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (שם כו, ט) ⇔ "וְתָבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה" (שם כט, ו).

קשר נוסף: "וְאֶמְרָתְךָ אֵלֵינוּ... אֲרָמִי אֲבָד אָבִי" וכו' (שם כו, ג-ה), [רש"י: ואמרת אליו - שאניך כפוי טובה; ארמי אבד אבי - מוכיר חסדי המקום] ⇔ "וְלֹא נָתַן ה' לָכֶם לֵב לְדַעַת" (שם כט, ג) "לְהַכִּיר אֶת חֲסִדֵי הַקֹּב" (רש"י).

2. ולכן תשעים ושמונה כבשים שמקריבים בחג הסוכות מסלקים ומבטלים את תשעים ושמונה הקללות שבתוכחה (רש"י במדבר כט, יח ד"ה ולכבשים). כי חג הסוכות הוא "זמן שמחתנו", ובו אנו מתקנים מה שקלקלנו בעבודת ה' בלי שמחה. ממילא, ע"י תיקון זה, מסתלקות ומתבטלות הקללות שבתוכחה, הבאות כעונש על עבודת ה' בלא שמחה.

3. וע"י בהערה הבאה, שישנם עוד פירושו כן.

4. והוכיח הרמב"ם דבר זה מן הפסוק הנ"ל - "תחת אֲשֶׁר לֹא עֲבַדְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מִלֵּב פֶּל" (ע"ש ברמב"ם). [ומבואר שגם הוא פירש, שענשי התוכחה באים על עבודת ה' שלא בשמחה. ובספר ה"תניא" (פכ"ו) רמז לפירוש זה בשם האר"י ז"ל].

5. ואמר בזה הרב מפוניבז', הגאון רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל, למה דוקא בברכת "והערב נא" אנו מבקשים "ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמחה"? משום שאם תתקיים בקשת "והערב נא", ודברי התורה יהיו ערבים בפניו, אזי גם צאצאינו ימשיכו בדרך זו וילמדו תורה לשמחה. אבל אם דברי התורה לא יהיו ערבים בפניו ח"ו, ולא נשמח בהם, אז גם אצל הבנים יהיה כך, ואף גרוע מזה (קונטרס בעניני חנוכה להג"ר חנוך העניך קרלנשטיין זצ"ל, עמ' מ"ח).

6. יש שהקשו, הרי בגמרא מבואר שבית ראשון חרב בגלל עבודה זרה גילוי עריות ושפיכת דמים, ובית שני חרב בגלל שנאת חינו (יומא ט, ב), ואין זכר בגמרא לחטא זה של עבודת ה' בלא שמחה (ע"י "שם משמאל" כי תבוא תרע"א, ד"ה תחת אשר לא עבדת). ובפשטות צ"ל, שאם היו עובדים את ה' בשמחה, לא היו מגיעים לכל החטאים החמורים שנוכרו בגמרא, ורק עבודת ה' בלי שמחה היא זו שגרמה שיגיעו לעבירות הללו, מהטעם שנתבאר כאן, שבלי שמחה - אין המשכיות לקיום התורה בדורות הבאים.

אינו מרגיש תועלת בעבודת ה'. אם היה מבין שהמצוות שנצטוו בהן הן הטובה הגדולה ביותר שה' היטיב עמנו, שבכל פעולה קטנה או זוכים לחיי נצח בעולם הבא - לא היה שייך שיעבוד את ה' בלי שמחה! אם נותנים לאדם מיליון דולר, הוא לא ישמח? ודאי שישמח! ממילא, אם אדם אינו שמח בקיום המצוות, סימן שחסר לו באמונה. הוא אינו מבין שמצוות ה' הן חיי עולם שה' נטע בתוכנו, ושהן הטובה הגדולה ביותר עבורנו גם בעולם הזה וגם לעולם הבא. וחסרון באמונה הוא כבר באמת עבירה חמורה.⁷ לכן באה על כך התוכחה הנוראה, "פתחת לא עבדת את ה' אלקיך בשמחה ובטוב לבב".

הכל שפיט - מעשים, מחשבות ויצרים

הקב"ה הוא "חֶקֶר לֵב, בִּחְן קַלִּיּוֹת" (ירמיהו יז, י). הוא יודע בדיוק, האם אדם מקיים מצוות בשמחה, או בלי שמחה, כמצות אנשים מלומדה. האם הוא מצטער ומתאונן על מיעוט עבודתו את ה', או שלא אכפת לו מכך, והוא שמח וטוב לב למרות מצבו הרוחני השפל. כל חילוקי המדרגות הללו נלקחים בחשבון ביום הדין.

על זה הרי מדברת ברכת "זכרונות" של ראש השנה. אחרי שברכנו את ברכת "מלכויות" - שזהו עיקרו של יום, כפי שהזכרנו בשיחה הקודמת - באה ברכת "זכרונות". אנו אומרים בברכת זכרונות: "אתה זוכר... מעשה איש ופקודתו, ועלילות מצעדי גבר, מחשבות אדם ותחבולותיו, ויצרי מעללי איש". את כל הענינים הללו הקב"ה זוכר ביום הדין, ומביא אותם בחשבון. "אני ה' חֶקֶר לֵב בִּחְן קַלִּיּוֹת, וְלִתְּתָ לְאִישׁ כְּפָרְיוֹ כְּפָרִי מַעַלְלָיו" (שם).

מה הם כל הענינים הללו, "מעשה איש ופקודתו ועלילות מצעדי גבר" וכו'? - אולי מותר להסביר כך:

"מעשה איש" - אלו הם המעשים שאדם עשה, בין מצוות, ובין עברות.

"ופקודתו" - אלו הם המעשים שאדם נמנע ולא עשה אותם. [פקודתו" מלשון "פי יפקד מושגך" (שמו"א כ, יח), לשון חסרון והעדר]. גם מעשים שאדם לא עשה - באים במשפט ומשפיעים על דינו, בין שההמנעות מהם היתה ראויה (כגון שהתגבר על יצרור ולא חטא), ובין שלא היתה ראויה (כגון שנמנע מקיום מצוה).

אך לא רק מעשים שאדם עשה או לא עשה נכנסים לחשבון בדין. גם **"עלילות מצעדי גבר"** - הצעידה וההליכה אל המעשים, גם הם באים בחשבון. אם הלך לדבר מצוה - נזקפת גם ההליכה לזכותו, חוץ מן המעשה עצמו. "שכר פסיעות יש" (ב"מ קז, א. ועי' רש"י שמות יב, כח).⁸ וכן אם הלך לדבר עבירה - נענש גם על ההליכה, חוץ ממה שנענש על המעשה עצמו.

ולא רק המעשים וההליכה לקראתם באים בחשבון ביום הדין, גם **"מחשבות אדם"** נלקחות בחשבון. מחשבות שחשב האדם, איך לקיים מצוה, או ח"ו לעשות עבירה - גם הן נלקחות בחשבון בדין, גם אם לבסוף לא הגיעו מחשבות אלו לכלל מעשה. למשל: אם חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשה - מקבל שכר על מחשבתו כאילו עשה את המצוה (קדושין מ, א). ובעבירות - בדרך כלל אין הקב"ה מעניש על מחשבת עבירה, אבל במקרים מסויימים גם על מחשבת עבירה יש עונש, למרות שלא באה לכלל מעשה (עי' שם).

וכן **"תחבולותיו"** באות בחשבון. כמה השתדל אדם למצוא תחבולות לקיים את המצוה כשקשה היה לקיים אותה, או להמנע מעברה במקום שקשה היה להמנע ממנה.

קראתי פעם סיפור על רב אחד, שייסד בשכונתו שיעור תורני לילדים בשעות אחר הצהריים, והיה שם ילד אחד שהיה מגיע בקביעות לשיעור, אבל תמיד היה מגיע לשיעור עם "כדורגל", ויושב עם הכדור במהלך כל השיעור. בתקופה הראשונה הרב לא העיר לו על כך כלום, אבל לאחר זמן, כשראה שהילד לומד יפה ובהתמדה, ניגש אליו ושאל אותו: למה אתה מגיע תמיד לשיעור עם הכדור? למה לא תשאיר אותו בבית? סיפר הילד, שהוריו לא מרשים לו ללמוד תורה, ולכן הוא מוכרח תמיד לקחת איתו את הכדור, כדי שהוריו יחשבו שהוא הולך לשחק בכדור! ... זהו "תחבולותיו". אדם זקוק לפעמים ל"תחבולות" כדי ללמוד תורה או לקיים מצוה, ולפעמים עושה תחבולות גם בשביל ההפך. גם את התחבולות הללו לוקח ה' בחשבון ביום הדין.

אבל מעבר לכל זה, גם **"יצרי מעללי איש"** באים בחשבון. מה הם "יצרי מעללי איש"? "יצרי מעללי איש" הם כוחות נסתרים וחבויים בנפש ("תת ההכרה"), שאפילו לכלל מחשבה ותחבולות לא הגיעו,⁹ אבל עלולים להביא ביום מן הימים למצוה או לעבירה, להתעוררות של קדושה או להתעוררות הפוכה. גם כוחות נסתרים אלו לוקח הקב"ה בחשבון בדין, וקובע על פיהם את הנהגתו עם האדם.¹⁰ מפני שהכל גלוי וידוע לפניו, גם יצרי מעללי איש כאלו, שלפעמים גם האדם עצמו אינו מודע להם.

7. ואולי מפני זה כתב רבינו יונה, "כי השמחה במצוות - מעיקרי העבודה" (פירוש רבינו יונה לספר משלי ד, כא). וכן במסילת ישרים (פי"ט) כתב, שהשמחה היא "עיקר גדול בעבודה". [וב"אורחות צדיקים" כתב: "כל העושה המצוות בשמחה, יש לו שכר אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא" ("אורחות צדיקים" שער השמחה)].

8. ואמרו בגמרא, "אגרא דפרקא - רהטא" (ברכות ו, ב), ופירש רש"י: "עיקר קיבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גירסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר לימוד". ומבואר בזה חידוש גדול, שגם כאשר אין כל כך מקום לשכר עבור המצוה עצמה, עדיין יש קיבול שכר עבור ההליכה למצוה.

9. ובלשונו של הרמח"ל: **"מחשבות אדם"** - המחשבות הנגלות. **יצרי מעללי איש** - בנסתרות (מאמר החכמה).

10. ואע"ג "שלפי מעשים שהוא עושה עכשיו אדם נדון, ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות" (רש"י בראשית כא, יז), מ"מ כששורש המעשים הללו נמצא כבר עכשיו בתכונות הנפש של האדם, אע"ג שיש בידו הבחירה לפעול אח"כ כרצונו - על פי תכונות נפשו, או בניגוד להן - אך סוף סוף הרי כרגע מדרגתו היא שיש בו תכונה מסויימת, והוא דבר שנמצא בו כבר עכשיו, ולכן הקב"ה לוקח זאת בחשבון בדין. [ואין הכוונה שהאדם ראוי לעונש או לשכר על תכונה זו, שהרי עדיין לא עשה עמה שום דבר, לא טוב ולא רע. אלא הכוונה היא, שהקב"ה מתחשב בתכונה זו, כיצד להתנהג עם אדם זה, ואלו תפקידים להטיל עליו, או לא להטיל עליו, לפי תכונותיו].

עוד יש לבאר למה אדם נידון על "יצרי מעללי איש" שעוד לא יצאו אל הפועל כלל, בהקדם שאלה, דלכאורה נכון יותר היה לומר "מעללי יצרי איש", המעללים שבאו מיצרי איש, שהיצר הסיתו לעשותם, ולא "יצרי מעללי איש", שלכאורה אין לזה מובן. אלא ודאי ביאור הדברים הוא על פי מה שכתב

תשובת הבינוני - כיצד?

כמובן, כל עוד אדם חי, הוא יכול לתקן ולשנות את עצמו לטובה. גם אם כרגע הקב"ה רואה בו דברים לא טובים, ניתנו לו ימי התשובה, שיחזור ויתקן. תשובה מיראה הופכת את הזדונות לשגגות¹¹, ותשובה מאהבה הופכת אותן לזכויות¹² (יומא פו, ב). בקלות אדם יכול לשנות מעבירות למצוות. בכל פעולה קטנה אדם יכול לעבור מכף חובה לכף זכות. אם הוא במצב של מחצה על מחצה, יכול בפעולה קטנה להכריע את דינו לזכות.

באמת מקשים קושיה בענין זה: הרי הגמרא אומרת, "שלשה ספרים נפתחין בראש השנה... צדיקים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, רשעים גמורין נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, בינוניים - תלויין ועומדין מראש השנה ועד יום הכפורים. זכו - נכתבין לחיים, לא זכו - נכתבין למיתה" (ר"ה טז, ב). מה פירוש "זכו"? - מסביר הרמב"ם: "אם עשה תשובה - נחתם לחיים, ואם לאו - נחתם למיתה"¹³ (הלכות תשובה פ"ג ה"ג). כלומר, הדרך היחידה עבור הבינוני לזכות בדין היא - לעשות תשובה. ותמה הגר"י בלזר זצ"ל [תלמידו הגדול של הגר"י מסלנט זצ"ל]: הרי הבינוני הוא זה שמעשיו שקולים, מחצה זכויות ומחצה עבירות¹⁴ (רמב"ם שם ה"א). ואם כן, הרי כל זכות שתהיה לבינוני, בידה להכניסו לכלל "רובו זכויות", ולזכותו בחתימה טובה, ולמה כתב הרמב"ם שהבינוני צריך לעשות תשובה דווקא? ("אור ישראל", כוכבי אור, מאמר ה')

הגר"י בלזר עצמו תירץ, ששום זכות איננה שקולה כנגד העברה הגדולה של אי עשיית תשובה בעשרת ימי תשובה. וב"עמק ברכה" (עניני תשובה אות ב') תירץ, דאחר שבר"ה נמצא אדם זה בינוני, יש תביעה עליו למה לא נמצא צדיק, ולזה לא יועיל מה שישטח עצמו עכשיו לזכות, דהתביעה היא על מעשיו בשנה שעברה, למה לא הגיע אז לרוב זכויות, ותביעה זו אי אפשר לבטלה אלא ע"י תשובה, שעוקרת את העברות למפרע, כאילו לא נעשו מעולם¹⁵.

ולוא דבריהם, הייתי אומר כך: מה זו תשובה? תשובה היא שינוי המצב הרוחני שלי. אם עד היום הייתי במצב של מחצה זכויות ומחצה עבירות, ועשיתי מעשה אחד קטן שמשנה את המאזן - זוהי התשובה שלי! כמובן, יותר טוב לעשות תשובה גמורה ולמחוק את כל העבירות, אבל גם בלי זה, אם רק עשיתי איזה מעשה אחד טוב כדי לעבור ממצב של "מחצה זכויות ומחצה עבירות" למצב של "רוב זכויות" - זוהי תשובה! לכך התכוין הרמב"ם באמרו, "אם עשה תשובה - נחתם לחיים". לאו דוקא תשובה גמורה, אלא אפילו מעשה אחד שעל ידו אעבור מ"מחצה זכויות ומחצה עבירות" למצב של "רוב זכויות", גם זו תשובה המועילה לבינוני כדי שיזכה להחתם לחיים. כך נראה לעניות דעתי¹⁶.

העולם - תמיד מאוזן

בענין המצב של "מחצה זכויות ומחצה עבירות", חז"ל אומרים באמת, שלא רק הבינוני הוא כזה, אלא כל אדם באשר הוא שם

הרמב"ן על הפסוק "כי בשררות לפי אלף למען ספות ה' את המצא" (דברים כט, יח), וז"ל: "כי נפש האדם ה' ה'ה, שאיננה מתאוה לדברים הרעים לה, כאשר תבא בלבו קצת התאוה והוא ימלא תאוה, או יוסיף בנפשו תאוה יתירה, ותהיה צמאה מאד לדבר ההוא שאכל או עשה יותר מבראשונה, ותתאוה עוד לדברים רעים שלא היתה מתאוה להם מתחלה". והיינו, שיש יצרים שלא היו באדם, והם נולדים בו מחמת מעלליו, וזהו "יצרי מעללי איש", היינו יצרים שבאו מחמת מעללי איש, ועל זה ודאי שיש מקום לדון את האדם, כי הוא בעצמו הוליד בלבו יצרים אלו ע"י מעשיו הרעים.

11. מה שתשובה מיראה הופכת את הזדונות לשגגות ולא מכפרת לגמרי, הגם שסוף סוף עשה תשובה, זהו מפני ששני קלקולים יש בחטא: (א) מציאות החטא, שהיא מזיקה ומקלקלת את נפש החוטא (זה קיים אפי' כשחטא בשוגג), (ב) פגיעה בכבוד שמים ע"י המראת פי ה' של החוטא (וזה קיים בעיקר בחוטא במזיד). מעתה, כשהחוטא שב בתשובה מחמת יראה, הרי הוא מתקן בעיקר את החלק השני, של המראת פי ה', אך אין בזה שום סיבה שימחק כתמו ותכוסס צואת נפשו, שזוהי מציאות רוחנית שנוצרה ע"י החטא, והיא נשארת כמו שהיתה. ולכן הזדונות הופכים לשגגות, היינו שנמחלת ההמראה שבעבירה, אך נשאר פגם החטא, והוא כאילו חטא בשוגג.

12. על פי מה שנתבאר בהערה הקודמת, גם תשובה מאהבה לא היתה אמורה לנקות את החטא לגמרי, ובודאי שלא להפכו לזכות. ומה שתשובה מאהבה מכפרת את החטא לגמרי, ביאר הרב שליט"א בשיחתו לפרשת כי תצא תשע"ו, דכיון שתשובה היא מהדברים שנבראו קודם בריאת העולם (פסחים נד, א), ועוד קודם שנברא הזמן (שגם הוא נברא בבריאת העולם), על כן היא פועלת בלי להיות כבולה למימד הזמן, ולכן יש בכחה לפעול אף למפרע. ועכ"פ זהו רק בתשובה מעולה, הנעשית מאהבה.

13. וכן פירש רבינו חננאל, וז"ל: "ג' ספרים נפתחין... ואחד של בינונים, תלוי מראש השנה עד יום כ"ז. זכו ועשו תשובה - נכתבים לחיים. לא זכו לעשות תשובה - נכתבים למיתה". [וכן את הברייתא המובאת בהמשך הגמרא שם - "השב בינתיים מוחלים לו" (ר"ה יז, ב) - העמיד הר"ח בבינוני, ולא ברשע. ולפ"ז נמצא, דבברייתא זו מבואר להדיא, שהבינוני צריך לעשות תשובה דוקא, ולא מועיל לו רק שירבה בזכויות].

14. וכבר באר הרמב"ם, ש"מחצה זכויות ומחצה עבירות" אינו נמדד לפי מנין הזכויות והעונות, אלא לפי גדלן. יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות. "ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות, והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העונות" (רמב"ם הלכות תשובה פ"ג ה"ב).

15. כדברי המסילת ישרים (פ"ד) וז"ל: התשובה נתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה. דהיינו, שבהיות השב מכיר את חטאו ומודה בו, ומתבונן על רעתו ושב ומתחרט עליו חרטה גמורה דמעיקרא כחרטת הנדר ממש, שהוא מתנחם לגמרי והיה חפץ ומשתוקק שמעולם לא היה נעשה הדבר ההוא ומצטער בלבו צער חזק על שכבר נעשה הדבר ועוזב אותו להבא ובורח ממנו, הנה עקירת הדבר מרצונו יחשב לו כעקירת הנדר ומתכפר לו. והוא מה שאמר הכתוב: וְסָר עֵינָיו וְחָטְאוֹתָיו תִּכְפֹּר (ישעיה ו, ז), שהעון סר ממש מהמציאות ונעקר כמה שעכשיו מצטער ומתנחם על מה שהיה למפרע.

16. וב"פחד יצחק" (ר"ה מאמר י"ח) כתב, דלא מסתבר ש"רובו זכויות" או "רובו עבירות" נמדד לפי סכום הזכויות והעבירות, או לפי משקלן הסגולי זה לעומת זה. דאילו היה כן, היתה מדרגת האדם עשויה להתחלף משעה לשעה, ואין הדבר מתקבל על הדעת שהדרגת מדרגת האדם ותארו הכללי יהיו מתחלפים ומשתנים תדיר משעה לשעה. ועל כן פירש, ש"רובו זכויות" או "רובו עונות" אינם נמדדים לפי כמות המעשים או משקלן, אלא לפי נטייתו הכללית של האדם, למה נפשו נוטה ושואפת, האם לטוב, או להיפך ח"ו. והבינוני הוא זה שאין אצלו הכרעה בדבר, והרי הוא מתייחס אל הטוב ואל הרע בשוה, בלי להזדהות עם אחד מהם. נמצא, שמי שהוא בינוני, לא תועיל לו עשיית איזו מצוה, או אפילו כמה מצוות, להוציאו מן הבינוניות ולשנות את תארו הכללי. רק תשובה תועיל לו. היינו, שינוי התייחסותו אל הטוב והרע - משויון נפש לנטיה אל הטוב. רק מהלך נפשי כזה נקרא בשם "זכיה", אשר בכוחה לשנות את תארו הכללי של האדם מבינוני לצדיק, ולזכותו להחתם לחיים טובים.

צריך להתייחס אל עצמו כאילו זה הוא מצבו. הגמרא אומרת: "לעולם יראה אדם עצמו כאילו חציו חייב וחציו זכאי. עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע עצמו לכף זכות; עבר עבירה אחת - אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה" (קידושין מ, ב). ואולם הגמרא אומרת מיד עוד יותר מזה: לעולם יראה אדם עצמו ואת כל העולם כולו כאילו מחצה זכויות ומחצה עוונות. אם עשה מצוה אחת - אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, ואם ההפך - אז ההפך.

והנה, דברי חז"ל אלו קשים לכאורה מאד. הרי בעולם מסתובבים מיליארדי אנשים, וכל אחד מהם עושה אלפי פעולות ביום. ממילא, הסיכוי שמספר הזכויות ומספר החובות בעולם יהיה שקול, הוא אפסי! אחד למיליארדי מיליארדים! איך א"כ מורים לנו חז"ל, להרגיל את עצמנו לחשוב שהעולם נמצא במצב מאוזן, חציו חייב וחציו זכאי, ולפי זה לכוון את מעשנו? הרי מצב כזה כמעט ולא קיים!¹⁷

צריכים כנראה לומר, שאין זה מקרה נדיר שהעולם יהיה במצב מאוזן. להפך! העולם נמצא תמיד במצב כזה! כיצד? - הסביר מו"ר הגה"צ רא"א דסלר זצ"ל כך: כל אדם באשר הוא שם, נמצא במדרגה רוחנית מסוימת, ממנה הוא יכול לעלות או לרדת, לפי בחירתו. [וגם הנסיונות שיש לאדם, שונים בכל מדרגה. הנסיונות שיש לשודד, האם "רק" לשדוד או גם לרצוח - לא היו להגר"א ז"ל. והנסיונות שהיו להגר"א ז"ל, האם ללמוד עשרים ושנים שעות ביממה, או קצת פחות (עי' בהקדמת בני הגאון לביאורי הגר"א לשו"ע, ד"ה ותדע), אינם קיימים אצל השודד]. והנה, בכל מדרגה שאדם נמצא בה, דואגת ההשגחה העליונה לכך, שהכוחות הפועלים עליו יהיו שקולים, כדי שתהליך הבחירה שלו יהיה מאוזן, ללא משיכת יתר לכאן או לכאן. (וכמובן, כתוצאה מכך, גם העולם כולו נמצא במצב מאוזן מבחינה זו). ממילא נמצא, שהמצוות והעברות שאדם עושה, משנים אמנם את מדרגתו הרוחנית של האדם, אבל מבחינת מצב הכוחות הפועלים עליו - המצב נשאר תמיד מאוזן, כדי לשמור על עקרון הבחירה. זהו פירוש דברי חז"ל, "לעולם יראה אדם עצמו (ואת העולם כולו) כאילו חציו חייב וחציו זכאי". "חציו חייב וחציו זכאי" פירושו, שמצב הכוחות נשאר תמיד מאוזן. אלא שאם עשה אדם מצוה - הכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות. כלומר, העלה את עצמו ואת העולם כולו למדרגה רוחנית גבוהה יותר, ולנסיונות בחירה אחרים, המתאימים למדרגה החדשה. ואם להפך - אז להפך. ממילא, צריך תמיד לשקול, האם אני מעלה את עצמי ואת כל העולם, או מוריד את עצמי ואת כל העולם. כל מעשה, ולו הקטן ביותר - משפיע על כל העולם כולו לכאן או לכאן ("קונטרס הבחירה" - מכתב מאלהר"ח ז"א עמ' 111).

בימים האלה צריך להשתדל במיוחד להרבות בזכויות, להרבות בתורה, להרבות בחסד, להרבות בשמירת הלשון, בלימוד הלכות שבת, ובקיום כל התורה כולה. אנו זקוקים מאד לזכויות, זקוקים לאנשים שיכריעו את כף המאזנים לכף זכות, שה' ישמור שלא יהיו אסונות ובשורות קשות ח"ו.

"זכרנו לחיים" - לחיים אמיתיים

אנו פונים אל הקב"ה בימים הנוראים ומבקשים ממנו: "זכרנו לחיים, מלך חפץ בחיים, וכתבנו בספר החיים למענך אלקים חיים". אם היינו שומעים את הקב"ה עונה לנו על הבקשה הזאת, ואומר: "בסדר! לכו לשדה, אכלו עשב, וְחַיּוּ! מה היינו אומרים על התשובה הזאת? כמובן, היינו אומרים: "רבונו של עולם! אלו הם חיים מצוינים לפרות ולסוסים, אבל לא לבני אדם! אנו רוצים חיים שמתאימים לבני אדם, לא לבהמות!"

והנה, צריך לדעת, שגם חיים של "אָכּוּל וְשָׁתוּ" הם לא חיים אמיתיים! רק חיים של תורה ומצוות, שמלווים אותנו מעבר למאה ועשרים שנה, מלווים אותנו לחיי עולם, רק אלה הם חיים אמיתיים. אם מבקשים "זכרנו לחיים", צריך לדעת לאיזה חיים אנו רוצים שה' יזכור אותנו. אנו רוצים חיים רוחניים! חיים של תורה ויראת שמים, שנרצה לעשות את רצון ה', וגם ה' ירצה לעשות את רצוננו. שנהיה דבוקים בקב"ה במחשבתנו ובמעשינו, אלה הם החיים שאנו צריכים לבקש בר"ה.

אם רוצים שה' יתן לנו חיים כאלה, צריך שגם אנו מצדנו נשתדל להדבק בחיים כאלה. חיים של תורה, של מצוות, להרגיש שאיננו רוצים להיות כמו סוס או פרה, אלא רוצים להדבק בקב"ה. לשאוף להשלים גם את המצוות החסרות לנו, המצוות של בית המקדש, של קרבנות, תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם, וכל מה שחסר לנו. לגדול בתורה כמה שאפשר - ואפשר הרי לגדול בלי סוף! התורה היא גדולה מאד, אפשר לעלות בה עוד ועוד, וכל אחד יכול לעלות בה. התורה היא "מוֹרֶשֶׁת קְהֵלָת יִשְׂרָאֵל" (דברים לג, ד). כל קהל יעקב הם יורשים על התורה, ויכולים לזכות בה. חז"ל הרי אמרו, שכתר מלכות נטל דוד, וכתר כהונה נטל אהרן, וכתר תורה "עדיין מונח הוא, כל הרוצה ליקח - יבא ויקח" (עי' יומא עב, ב).

אנו מקוים שהקב"ה יזכור אותנו לחיים, חיים של תורה, חיים של יראת שמים, וחיים כפשוטם, שיחתום את כל בית ישראל לחיים, שלא נדע אויבים ומחלות, שלא נדע משום צרות, וגם על הפרנסה יכתוב ויחתום אותנו לטובה, ונזכה לגאולה וישועה עם כל בית ישראל, אמן.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

17. הרמב"ם כתב, ש"מחצה על מחצה", בין לגבי היחיד, ובין לגבי העולם כולו, פירושו - מחצה זכויות ומחצה עוונות (רמב"ם הל' תשובה פ"ג ה"ב). אבל רש"י פירש, שלגבי היחיד, "מחצה על מחצה" הוא מחצה זכויות ומחצה עוונות. אבל לגבי העולם כולו, "מחצה על מחצה" פירושו "מחצה צדיקים וחסידיים ומחצה רשעים". והאדם צריך לראות עצמו "כאילו מעשיו שקולים כמחצה על מחצה. עשה מצוה אחת - נמצאו זכויותיו מכריעין, ונמצא צדיק, ועל ידו כל העולם הוכרע להיות רובן צדיקים" (רש"י קדושין מ, ב ד"ה לפי שהעולם). ולפי פירושו של רש"י, ישנה הסתברות גבוהה יותר לכך שהעולם יהיה במצב של "מחצה על מחצה". ומ"מ, גם לפי רש"י, ההסתברות לכך עדין קלושה מאד, והקושיא במקומה עומדת.